

יבענין לוק. בעמ' 80910 שבספר ר' של ה"מסה" כותב לוק: „את שלבי החקירה הזאת עלינו ללמוד מן המתמטיקנים... ומכאן מסיק פ. רות, שלוק מופיע כאן כ„קדטסיאני גמור“. הנכון הוא, שלוק הוא הבלתי־עקבי ביותר בין ההוגים האנגליים. פריסטלי מבקרו חריפות על האקלקטיות שבמשנתו: מצד אחד הוא מודה באי־חמריותה של הנפש ומאידך מייחס תכונת־חשיבה לחומר. הוא אקלקטי בתורתו על האיכויות הראשוניות והשניות, בתורתו על העדר אפשרות של הכרת הסובסטנציה (מהות המושאים) ועוד ועוד. לוק מייחס ערך רב למתימטיקה עקב השתתפותה העצומה על ההתגלמות, ההמצאות, התהוות הערים והתפתחותן. אך אין להפכו לקרטסיאני גמור. על אף הכל היה ונשאר סנסואליסט. גם סנסואליסטן בלתי־עקבי סנסואליסטן הוא. ובתור שכזה הוא בר פלוגתיה של דיקרט.

יעקב ברזילי

כן ירבה בטחוננו בקדמת־המדע ומחשבת־אנוש. דברי פרופ' רות: „ידיעותינו הולכות ומתפוררות לנגד עינינו וסופן המעשי מעורר הרהורים שמה טוב היה להן שלא נבראו“ משוללים, איפוא, כל יסור.

ומלים מספר בענין יום ולוק. — כשם שברקלי יצא מלוק כך יצא יום מברקלי. כל מושא הנו, לפיו תקבוצת של תחושות: הראיה, המישוש וכו'. והתחושות נתונות בתוכנו. נמצא: אין המושאים קיימים מחוץ לתודעתנו. נסיוננו — נסיון החושים. מחוץ למסגרת התחושות אינו קיים. בהתאם לכך כותב ברקלי, שביחס לסיבה ותולדה הוא רואה רק את התולדה ולא את „הסיבה הגורמת לה“. הקשר הסבתי הכרחי הוא. ואין בכוח הנסיון החושי להמציא לנו הכרחיות ותוקף כללי, כך סובר גם לוק, ויום ממשיך ב„שלשלת“ הזו. ומה ראה פרופ' רות לדחוק את תפיסת יום זו לתוך מיטת סדום של השפעת דיקרט?

עמדת איתמר בן־אבי ז"ל

גורל הוא: כשאתה מהרהר בבנו של אדם גדול יותר ממה שאתה מהדהד בו אתה מהרהר באביו. ומשונה הדבר: איתמר בן־אבי הרי הוא בן־דודי. שנינו נכנסנו בבת־אחת לטרקלין הספר־רות באותו „לוח־אחיאסף“ תרס"ג. ובכל זאת ידעתי את אביו יותר ממה שידעתי אותו. ואביו חי אתי עוד היום, אני שומע את קולו ואת שיחו. אני רואה את העיוותיו ואת תנועותיו, אני מרגישו כ„תנא דפליג“. אך איתמר בן־אבי היה רק כוכב רחוק בשבילי. מן בקורו בחדרי בברלין לפני ארבעים שנה ועד נסיעתנו המסור תפת מרחובות בנועם הלילה לפני שנים מעטות לא רבו הפגישות והשיחות בינינו. קראתי כמעט כל פרי עטו שבא לידי. תמיד בהתענינות ובסקרנות. לבו היה טוב אלי, — יותר ממה שהייתי ראוי לכך, שהרי הייתי בכמה סוגיות חשובות בין היריבים. כשאני קורא עכשיו על ספרו „קראון“ אשר שלח לי: „לר' בנימין בהוקרה ובידידות איתמר בן־אבי, ת"א, אלול התרצ"ה. למה לא ענה לי?“ הרי אני מרגיש רגשי חרטה. מלים אלו: „למה לא ענה לי?“ אינן מרפות ממני. ודאי לא היתה כוונת זלוול. ודאי שגרמו הטרדות והחולשה. אלא שהעובדא אינה זזה ממקומה. כך דורי זה היה לי כוכב רחוק. עם אביו הייתי חיות שונות, לעתים עמוקות. את הבן, בן־דודי,

גורל הוא: כשאתה מהרהר בבנו של אדם גדול יותר ממה שאתה מהדהד בו אתה מהרהר באביו. ומשונה הדבר: איתמר בן־אבי הרי הוא בן־דודי. שנינו נכנסנו בבת־אחת לטרקלין הספר־רות באותו „לוח־אחיאסף“ תרס"ג. ובכל זאת ידעתי את אביו יותר ממה שידעתי אותו. ואביו חי אתי עוד היום, אני שומע את קולו ואת שיחו. אני רואה את העיוותיו ואת תנועותיו, אני מרגישו כ„תנא דפליג“. אך איתמר בן־אבי היה רק כוכב רחוק בשבילי. מן בקורו בחדרי בברלין לפני ארבעים שנה ועד נסיעתנו המסור תפת מרחובות בנועם הלילה לפני שנים מעטות לא רבו הפגישות והשיחות בינינו. קראתי כמעט כל פרי עטו שבא לידי. תמיד בהתענינות ובסקרנות. לבו היה טוב אלי, — יותר ממה שהייתי ראוי לכך, שהרי הייתי בכמה סוגיות חשובות בין היריבים. כשאני קורא עכשיו על ספרו „קראון“ אשר שלח לי: „לר' בנימין בהוקרה ובידידות איתמר בן־אבי, ת"א, אלול התרצ"ה. למה לא ענה לי?“ הרי אני מרגיש רגשי חרטה. מלים אלו: „למה לא ענה לי?“ אינן מרפות ממני. ודאי לא היתה כוונת זלוול. ודאי שגרמו הטרדות והחולשה. אלא שהעובדא אינה זזה ממקומה. כך דורי זה היה לי כוכב רחוק. עם אביו הייתי חיות שונות, לעתים עמוקות. את הבן, בן־דודי,

של בן־יהודה. נאמן לרעיון ההתפתחות המודרנת ללא קפיצות משונות היה הוא ודאי מציע ליסד מין אגודה של כמה משפחות צעירות שמסכימות לרעיון זה. הוא היה מציע שהמהות תלמדנה עברית כהוגן במשך כמה שנים ושכולן תתחלנה בבת אחת לדבר עברית עם ילדיהן. באופן כזה היה מונע כמה מצבים קשים מאת הילדים הראי־שונים. אפשר שבכלל היה דוחה את ההתחלה לעשר או עשרים שנים ובינתיים היה מושיב ועדים בלשניים שיכינו מספר רב של מונחים הכרחיים. הן התפתחות הלשון בספרות נמצאה בכלל במצב של עליה. גם בשיטה זו יכלה תחית הלשון להיות עובדא. קרבנו של בן־יהודה לא היה הכרחי. רק דחק עליו היצר האומי. הוא היה מחוסר סבלנות. הוא היה מחוסר פנאי. גם ברוך יהיה.

ההית זה „קרבן“? האם יצא איתמר בן־שן ועין“ מן הנסיון הזה? דבורה, אשתו הראשונה של בן־יהודה, ילדה לו עוד ילדים וכולם דיברו עברית, וכולם הם, כנראה, נורמליים עד מאד, ללא כל סימן של קרבן. שמע־מינה שהנסיון לא הניק חלילה. תחית הלשון היתה בקורהומון. היתה תהליך טבעי במידה מרובה. לולא זאת לא היתה מצליחה.

ואיתמר? האם היה דומה לשאר הילדים? האם לא נשאר שונה מאחרים כל ימי חייו? האם לא היה זר בין החיים? כן, הוא לא היה דומה לשאר הילדים. הוא היה שונה וזר. אבל לא דוקא בגלל העברית. בגלל העקידה. עתים זהו גורלם של בני אנשים גדולים. ראה את הסרגדיה בבית הרצל, למשל. ובמקצת זה היה גורלו של הדור השני לעולים דאשונים. לטובים ולמוכ־שדים של הדור השני. אהרן אהרן־סון, אבשלום פינברג, איתמר — ויבדל לחיים פרושי־יהודה ואחרים. עוד לא עמדו על המצב הנפשי של הבנים הראשונים האלה שנולדו על ברכי הישוב החדש ולא ידעו לא את העיירה ולא את הכרך של הגולה. אלה שהכירו רק את הישוב של אז ואת חלומות אבותיהם. כאן מן ההכרח שיהיו קרבנות. אבל לא בגלל הלשון. —

והוא היה גם בעל תכונות מיוחדות. משהו מן הרומנטיקן, מן ההוזה, מן האביר, מן המשוור, מן בעל־הדמיונות. פעם בדבר אביו אביו אתי עליו אמר: „לדין הוי מומא, לדידהו לא הוי מומא“. התכוון בזה שבתכונותיו אלו היה איתמר יכול לקנות את עולמו בין הגויים ואולם הוא לא רצה. הוא דבק בארצו, בשפתו. בכל

מזיא, מיוחס ועוד. הם עלו עליו בכלשנות. הם עשו הרבה לתחית הלשון. אבל הם התנהלו לאטם ועוד היום גדול. לא כך הוא. דחקה עליו השעה. הוא רוצה לדבר היום עברית: עם המשרתת, החייט, החנווני. עם כל אדם דאיכא בשוקא. הוא זקוק לא לפי מלים חדשות. לאלתר. הוא זקוק לצבור שמכין את לשונו. ולמרות חוסר המלים וחוסר הצבור החליט לדבר רק עברית — ויהי מה.

הוא החליט עוד משהו: בהולד לו בנו בכורו החליט לדבר אתו רק עברית. היאך? יצא מדעתו? כיום זהו ענין פשוט. רבבות ילדים מדברים רק עברית. כמעט שקשה לנו לתאר בדמיונו מצב אחר. אבל אז? שפה אין. עוד ילדים דוברי עברית אין. אמהות דוברות עברית אין. עם מי ישתעשע בן־ציון (זה שמו האמתי) ברחוב? מי יבין את הילד המזור? באיזה בית־ספר ילמד? ומה עם אלפי המושגים והכלים שאין להם עוד מונחים עבריים? שמא אתה מסכן את התפתחותו הרוחנית של בנך כשאתה מסיל עליו את חדיבור העברי מיום הראשון להולדו? כשאתה מושיב אותו בגיטו העברי? אך בן־יהודה לא שעה אל כל הפרכות האלה. הוא באחת ומי ישיבנו. הוא עקד את בנו על מוצת העברית.

האמנם סיכן בן־יהודה את התפתחותו הרוח־נית של בן־ציון־איתמר? הניזוק הילד בגלל זה? ומאיך גיסא: ההיה „קרבן“ זה הכרחי לתחית הלשון כשפה המדוברת?

תחית־הלשון בספרות ובחיים, בגולה וביחוד בארץ, היתה אז מעין תהליך טבעי. על ההוכחות וגם על האילוסטרציות אני מוותר מחוסר מקום ופנאי. ועם כל זה היה זה תהליך קשה שעוד לא גסתיים, כידוע, גם היום. בשנות תרנ"ט—תר"ס (איתמר הוא כבר אז בן י"ז) מתהלך אחר־העם (אז בשלישית בארץ) במושבות בארץ והוא רושם (במאמר על „בתי הספר ביפו“): שקד הדבר כי במושבות מדברים עם הילדים עברית. רק במשפחות המורים עושים כן. בין האכרים יש רק אכר אחד ברחובות שגם אשתו יודעת עברית והם מדברים עם ילדיהם עברית. כלי־כך אסי היה התהליך העברי.

ודאי שהחלטת בן־יהודה נתנה דחיפה עצומה להחיתת הדיבור העברי במובנים שונים. אך ההיתה הכרחית? האם לא יכלה תחית־הלשון להיות עובדה בלעדי החלטה זו? אילו בא אחר־העם, למשל, לידי החלטה שצריך לדבר עברית עם התינוקות ודאי שגם אז לא היה הולך ברכו

דב־המשמעות. והוא היה אדם רליגיוזי. אדם שהבעיה הדתית שלנו לא הרפתה ממנו. בזבו כספים על הרפסת חוברות וקונטרסים בשטח זה. במשך שנים לא מעטות. הוא אומר: „עוד בתחלת שחרותי הרכה האצילה דבורה בן־יהודה, היא אמי הגדולה, מרוחה האמונית עלי ועל שאר ילדיה, חמשה במספרם.“ והוא מוסיף כי „אמנם כימי בחרותי נעשו פה ושם נסיונות רבים לעקור מלבי את העבותות אשר אמצוני למסורת האבות. אפס נסיונות אלה לא הצליחו כלל ועיקר, ובמחבואי נפשי פנימה היו געגועי לכל היפה והקדוש בקדמוניות עמנו רבי־האלפונים הולמים בהלם שלא ידע הפרעה גם הפסקה.“

כן, גם פרשה זו היא רבת־ענין אלא שהמקום והזמן דחוקים.

לא אשכח את פגישתנו האחרונה — כששנינו מזדמנים כמעט לבדנו בלילה במושבת רחובות לאוטובוס ההולך לתל־אביב. הקדמנו לבוא וקשרנו שיחה. ה„יריבות“ שלא התבטאה בחריפות מעולם כבר פגה במקצת. שכחתי את הטאיו וזכרתי רק את זכויותי. שוחחתי על כמה מונחים יפים שהידש ושנקלטו. פניו האירו בטוב־לבב. ונדמה לי אחר־כך, כי טוב־לבב היה הקו המציין ביותר באפיו. תוס־לבב וטוב־לבב. למדות החטאים.

הרבה עמל ועשה. הרבה נאם וכתב. כמה ספרים וקונטרסים. אולי אלפי מאמרים. בכל נימי נשמתו היה קשור לעמו, לארצו, לשפתו, „לכל היפה והקדוש בקדמוניות עמנו“. בתרמ״ג נולד בירושלים. בתרס״ג בא אלי בברלין, כתב אלי מה שכתב. תש״ג „נח נפשיה“ בנכר, מעבר לאוקינוס הגדול, בניו־יורק, כשפניו מופנים מזרחה. הילד העברי הראשון. האיש העברי הראשון. „למה לא ענה לי?“ הנה אני עונה לך, כוכב רחוק, המית־כנור רחוקה. —

ר' ב. בתמוז.

התנאים. היה נאמן לציון. שלא ככמה מבני גילו, שיצאו לגולה והצליחו שם. כעתונאי היה הטיבה מיוחדת. על נקודה זו כתבו כבר אחרים ואין צורך להוסיף. בערוגה גדולה זו עשה גדולות והגיע גם להישגים חמריים גדולים — בשביל אחרים. הוא בעצמו יצא לרוב נקי מהישגיו. כאן הצל הטרגי הפרוש על תקופת־חיינו האחרונה. „עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי.“ בכ״ד אדר, התרצ״ט. הוא מרפס בנתניה „אגדת־וודוי לידי דותי ולידידי“, פרטי בהחלט. „דפון־פעם.“ הוא שולח אותה גם אלי. באגרת זו הוא מגולל את פרשת עבודתו בעתונאות. את אשר עשה הוא ומה שהגיע אליו. זו עבודה והצלחתה וזה שכרה. מן הסתם שבפרשה זו: כשיומנו הגיע בימים ההם למחזור של 7000 טופסים הוא מוסרו בידי ז'בוטינסקי בתנאי שאת מאמריו הוא יפרסם בקביעות ללא כל הפרעה ושתמורתם ישלמו לרעותו שש לא״י לחודש. שני התנאים לא נתקיימו. מאמריו „הובקרו עד יסוד יסודם ושש הלירות גם הן שולמו רק פעמים“. אבל למה עשה זאת? למה מסר את עתוניו־כנפשו בידי אחר? תיקו. ולא די לו בזה אלא שהוא מוסר אחר־כך את עתונו בשנית לידי אחר, הפעם לידי מ. סמילנסקי. הפעם לא. דק שלא קיבל אף מכתב־תודה. „אלא שעוד בו ביום ניתן צו למערכת החדשה להחרים את מאמריו“. למה מסר שוב? „מי שאכל שום וכו״? מי שנכווה בפוש־רים למה ישלח ידו אל החמים? תיקו.

הוא היה בלשן. פרסם ספר־רומן גם בצרפ־תית. כמה מחדושיו הלשוניים יפים הם ונקלטו יפה בלשון; אף בהצעתו המוזרה ברבר הכתיב הלטיני לעברית בשביל הזרים יש ענין. הוא היה נואם מרתק אלפי שומעים. הוא היה בעל השקף פות מקוריות בבעיתנו המדינית. אחד ממאמריו אף גרם למאמר־תשובה מאת ז'בוטינסקי, שהוא

ספרים שנתקבלו במערכת

וולטר: קנדיד. עברית ע. זוסמן. ספרית ל״ד, אדר ב—ניסן, תש״ג. 72 עמ׳.
השעות. תל־אביב תש״ג. ק״ו עמ׳.
המאחד״. עין חרוד. תש״ג. 129 עמ׳.
לוסטיגמן, ירושלים. 31 עמ׳.
ד. קמחי: ציורים מעולם נשכה. הוצ׳ א. „מסדה“, תל־אביב, תש״ג. 147 עמ׳.
פ. גלדקוב: אם. מרוסית י. סערונג. הוצ׳ „מסדה“, ירושלים, תש״ג. 106 עמ׳.

דרובבל: מראות גלבוה. הוצ׳ „הקבוץ“ ה. ק. סמית: ברכבת האחרונה מברלין. עברית ע. יצחק. הוצ׳ צ. ליינמן, תל־אביב, תש״ג. 244 עמ׳.
אליעזר שמאלי: צפרים בארץ. הוצ׳ עמ׳.
איו קירי: מאדאם קירי. מצרפתית מרים וג. סלפיר. הוצ׳ „גזית“, תל־אביב, תש״ג. 318 תלמים, ירחון לתנועת המושבים. חוב׳